

СЕКЦІЯ 2 СПЕЦІАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ

SOCIAL MECHANISMS OF ENSURING ACADEMIC CHARITY IN AN INSTITUTION OF HIGHER ACADEMIC EDUCATION

Статтю присвячено дослідженню соціальних механізмів забезпечення культури академічної доброчесності на прикладі конкретного ЗВО. Обґрунтовано необхідність формування нової академічної культури, запобігання академічній недоброчесності у ЗВО, упровадження та інституціоналізації практики академічної доброчесності, що сприятиме підвищенню якості вищої освіти загалом. Вивчається залученість суб'єктів освітнього процесу (викладачів і студентів) до механізму забезпечення культури академічної доброчесності.

Розвідка базується на результатах соціологічного дослідження «Академічна доброчесність у системі внутрішнього забезпечення якості освіти», яке було проведено у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка в рамках проєкту Американських рад із міжнародної освіти «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти». Дослідження проведено за допомогою онлайн-опитування студентів та викладачів через метод випадкової вибірки. Вибіркову сукупність становили 127 науково-педагогічних працівників і 550 студентів усіх факультетів і курсів університету першого і другого освітніх рівнів.

Результати дослідження засвідчили, що ЗВО належним чином веде інформаційну політику щодо академічної доброчесності та забезпечує механізми її дотримання, однак до цього процесу переважно залучений викладацький склад, а рівень залученості студентів є децю нижчим. Викладачам надається належний рівень доступу до програмного забезпечення з виявленням плагіату. Однак використання викладачами програмного забезпечення для виявлення плагіату у студентських роботах не є систематичним, здебільшого перевіряються курсові та дипломні роботи, рідше – інші види робіт, коли у викладача виникає підозра щодо плагіату. Для забезпечення належної якості вищої освіти всі учасники освітнього процесу мають бути однаковою мірою залучені до механізмів та процесів забезпечення академічної доброчесності.

Ключові слова: академічна доброчесність, ЗВО, плагіат, студент, викладач, академічна недоброчесність, якість вищої освіти.

The article is devoted to the study of social mechanisms of ensuring the culture of academic integrity on the example of a specific free economic zone. The need to form a new academic culture, prevent academic dishonesty in higher education institutions, introduce and institutionalize the practice of academic integrity, which will contribute to improving the quality of higher education in general, is substantiated. The involvement of the subjects of the educational process (teachers and students) in this mechanism for ensuring the culture of academic integrity.

This research is based on the results of the sociological study "Academic Integrity in the Internal Quality Assurance System of Education" which was conducted in the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University within the project of the American Councils for International Education "Initiative of Academic Integrity and Education Quality". The research was conducted using an online survey of students and teachers through the method of random sampling. The sample consisted of 127 scientific and pedagogical workers and 550 students of all faculties and courses of the university of the first and second educational levels.

The results of the research showed that the HEI properly conducts information policy on academic integrity and provides mechanisms for its observance, but in this process the teaching staff is mainly involved, and the level of student involvement is somewhat lower. Teachers are given an appropriate level of access to plagiarism detection software. However, the use of software for detecting plagiarism in student works by teachers is not systematic, mainly coursework and diploma works are checked, other types of work are rarely checked when the teacher suspects plagiarism. To ensure the proper quality of higher education, all participants in the educational process must be equally involved in the mechanisms and processes of ensuring academic integrity.

Key words: academic integrity, plagiarism, student, teacher, academic dishonesty, quality of higher education.

УДК 316:378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.43.3>

[org/10.32782/2663-5208.2022.43.3](https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.43.3)

Гвоздецька Б.Г.

к. соціол. н., доцент,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології імені професора
В. Г. Скотного
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Нікон Н.О.

к. соціол. н., доцент,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи
Національний університет
«Одеська політехніка»

У всіх демократичних, високорозвинутих країнах освіта і наука є основним стержнем сталого та безперервного розвитку. Саме вони формують і безпосередньо впливають на свідомість сучасної людини, її ціннісний світ, гуманізм, ідеї, світобачення, розуміння межі між добром і злом. Найвагомішою

категорією, що визначає розвиток освіти, а головним чином, її якість, є академічна культура чи цінності, що сповідаються тим чи іншим ЗВО. Як відомо, найкращі світові ЗВО мають уже давно сформований свій тип культури навчання, основою якого є принцип академічної доброчесності.

В Україні, як і в усьому світі, в останні роки освіта та наука зазнали нових випробувань та викликів, спричинених пандемією COVID-19, а на нині наша держава знаходиться у стані воєнних дій, що робить питання забезпечення якості організації та проведення освітнього процесу надзвичайно важливим, а також досягнення якості вищої освіти загалом, утім, ми послідовно і цілеспрямовано продовжуємо шлях упровадження та інституціоналізації практики академічної доброчесності. Процес формування академічної доброчесності є нелегким, тривалим і вимагає залученості всіх учасників академічного процесу, не лише студентів, а й науково-педагогічних працівників, оскільки саме вони мають вплив на рівень і якість умінь та знань, які отримують здобувачі.

За словами І. Мірчук, порівняно зі школами університетські спільноти значно швидше переосмислюють значення академічної доброчесності й наслідки недотримання її норм. Політика академічної доброчесності відображена в прийнятті університетами кодексів академічної доброчесності, застосуванні програм на перевірку оригінальності наукових праць і випускових робіт, створенні етичних комісій тощо, що підкреслює актуальність цього питання в українській освітній сфері, бо послуговування принципами академічної доброчесності сприятиме формуванню нової академічної культури в українських закладах вищої освіти, яке водночас є передумовою для успішного розвитку суспільства та держави загалом [10].

Варто зазначити, що в Україні ще в далекому 1994 р. почала формуватися нормативна база академічної доброчесності (Закон України «Про авторське право і суміжні права» [1]). Після Революції Гідності було прийнято закони України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [2], «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [3], Положення про Національний репозитарій академічних текстів (Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541), Лист Міністерства освіти і науки України «Запобігання окремим проблемам і помилкам у практиках забезпечення академічної доброчесності: Аналітична записка» (від 20.05.2020 № 1/9-263) [4]. Нині на сайті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в закладі «Академічна доброчесність» розміщений на розгляд та громадське обговорення проект закону України «Про академічну доброчесність» [5].

Проблематика формування нової академічної культури, запобігання академічній недоброчесності у ЗВО є надзвичайно актуальною сьогодні й усе більше привертає увагу українських науковців. Хочеться відзначити колективну монографію «Академічна чесність

як основа сталого розвитку університету», де представлено праці з тематики академічної доброчесності. Так, Т. Фініков [12] розкриває академічну доброчесність у глобальному контексті та її потребу в українській освіті; А. Артюхов та О. Меньшов [6] порушують питання дотримання академічної доброчесності в наукових працях. Академічній (не) доброчесності присвячено праці таких учених, як Б. Буяк, Т. Васильєва, Ю. Єпіфанова, В. Козирев, Т. Лічман, А. Мельниченко, А. Сідляренко, О. Стрямець та ін. Чинникам недоброчесної поведінки студентів у навчальному процесі присвячено розвідку Б. Гвоздецької [7]. Соціологічний вимір академічної доброчесності з позицій викладача і студента (на прикладі конкретного ЗВО) у розвідці запропонували С. Щудло й І. Мірчук [13]. Утім, незважаючи на значний доробок із даної проблематики, питання академічної культури та практики запобігання недоброчесній поведінці є досі недостатньо розкритими.

Мета статті полягає у визначенні соціальних механізмів забезпечення академічної доброчесності у ЗВО як викладачів, так і студентів.

Дану розвідку зроблено на результатах соціологічного дослідження «Академічна доброчесність у системі внутрішнього забезпечення якості освіти». Дослідження було проведено в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка з 1 грудня 2020 р. по 12 лютого 2021 р. в рамках проекту Американських рад із міжнародної освіти «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти», учасником якого є ДДПУ імені Івана Франка. Було проведено онлайн-опитування студентів та викладачів через метод випадкової вибірки. В опитуванні взяли участь 127 науково-педагогічних працівників і 550 студентів усіх факультетів і курсів університету першого і другого освітніх рівнів. Маркерами дослідження стали рівень поінформованості студентів і викладачів із категоріями академічної доброчесності, внутрішня траєкторія студентів, вибір навчальних дисциплін, участь в обговоренні освітніх програм, ставлення до плагіату, об'єктивність оцінювання, навантаження студентів і звантаженість викладачів, санкції за недотримання академічної доброчесності тощо.

Феномен академічної нечесності (недоброчесності, недобросовісності) є багатограним та може набувати різних проявів. У його основі лежить умисне порушення загальноприйнятих в академічному середовищі моральних і правових норм, зазвичай із метою отримання певних переваг. У будь-якому разі розповсюдження таких проявів завдає нищівного удару по якості освіти та наукових досліджень, а отже, по перспективах забезпечення стійкого розвитку суспільства [9].

Згідно із Законом України «Про освіту» (ст. 42), порушенням академічної доброчесності вважаються:

– академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

– самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

– фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

– фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

– списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, окрім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

– обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

– хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

– необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти [9].

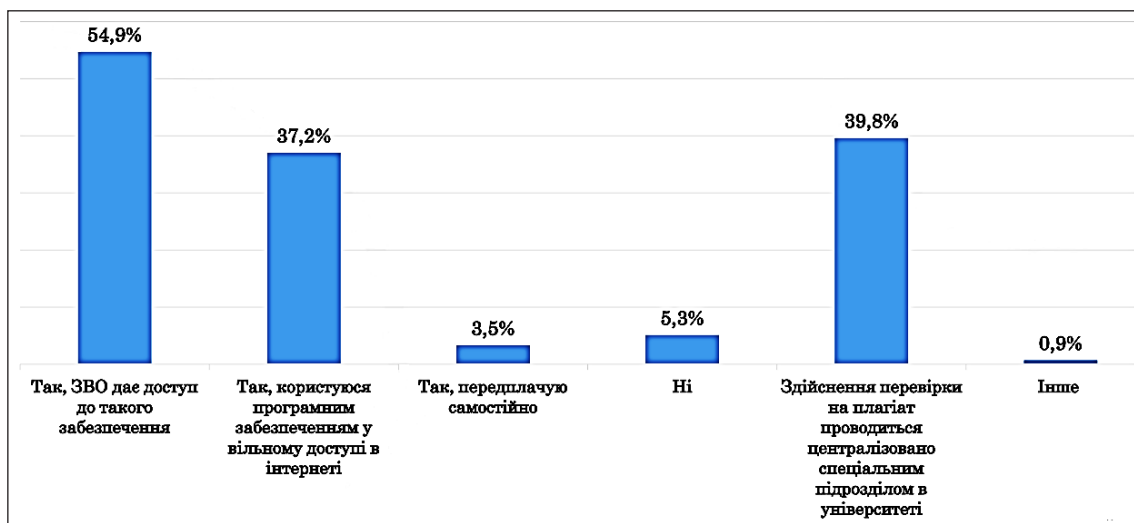
Варто відзначити, що плагіат залишається найбільш популярним порушенням академічної доброчесності. Як показують статистичні дослідження, які проводяться в Україні, близько 90 % студентів удаються до плагіату [8].

Плагіат можна поділити на три основні типи: 1) копіювання чужої роботи (як без, так і з відомою) та оприлюднення її під своїм іменем; 2) представлення суміші власних та запозичених в інших аргументів без належного цитування джерел (компіляція); 3) перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на оригінального автора або видавця (перайт) [11].

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 встановлює, що обов'язковим для ВНЗ є «вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності» [3].

Якщо говорити про ЗВО, де проводилося дослідження, то варто зауважити, що у даному ЗВО застосовують ліцензійні програми Unicheck, Strike Plagiarism, якими безкоштовно можуть користуватися як викладачі, так і студенти.

У даному дослідженні ми намагалися з'ясувати, чи мають викладачі доступ та чи користуються програмним забезпеченням із виявленням плагіату. Як бачимо з рис. 1, найбільший відсоток (54,9 %) опитаних викладачів увібрала позиція «так, ЗВО дає доступ до такого забезпечення», також 39,8 % відзначили, що «здійснення перевірки на плагіат проводиться централізовано спеціальним підрозділом в університеті».

Рис. 1. Розподіл відповідей викладачів на питання: «Чи маєте Ви доступ до програмного забезпечення з виявленням плагіату? (ОБЕРІТЬ УСІ ПОТРІБНІ ВАРІАНТИ)», %

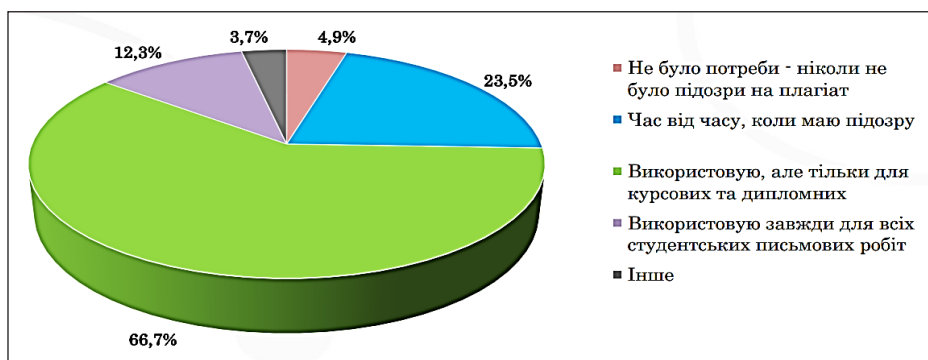
лом в університеті» (тут мається на увазі відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки ЗВО). 37,2 % відзначили, що користуються програмним забезпеченням у вільному доступі в Інтернеті; 3,5 % – самі передплачують програмне забезпечення. Лише 5,3 % відзначили, що не мають доступу до програмного забезпечення з виявлення плагіату. Отже, з отриманих результатів можна зробити висновок про те, що ЗВО, у якому було проведене дослідження, надає належний рівень доступу до програмного забезпечення з виявлення плагіату.

Ми намагалися з'ясувати, за яких обставин та як часто викладачі використовують програмне забезпечення для виявлення плагіату у студентських роботах. З отриманих результатів опитування ми бачимо, що 66,7 % опитаних використовують програмне забезпечення для виявлення плагіату у студентських роботах, але лише для курсових та дипломних; 23,5 % респондентів – лише час від часу, коли мають підозру, і лише 12,3 % відзначили, що використовують завжди для всіх студентських письмових робіт. Серед опита-

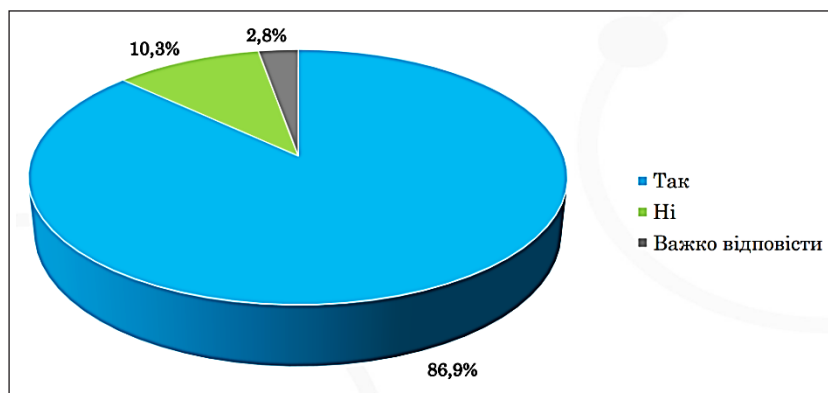
них 23,5 % використовують час від часу, коли мають підозру; 4,9 % відзначили, що не було потреби (ніколи не було підозри на плагіат). Як бачимо, не є систематичним використання викладачами програмного забезпечення для виявлення плагіату у студентських роботах, переважно це курсові та дипломні роботи або у тому разі, коли у викладача виникає підозра щодо плагіату (рис. 2).

86,9 % опитаних викладачів відповіли ствердно про те, що їм доводилося брати участь у заходах, на яких роз'яснювали викладачам норми законодавства, рекомендації МОН, політики закладу щодо академічної доброчесності в навчальному процесі. Лише 10,3 % респондентів сказали, що не були задіяні у таких заходах. Це є свідченням того, що ЗВО належним чином веде інформаційну політику щодо академічної доброчесності (рис. 3).

Включивши в інструментарій запитання: «Якщо студент/ка скопіював/ла одне речення іншого джерела та використав/ла у своїй роботі, за яких умов Ви НЕ вважатимете це плагіатом?», ми хотіли з'ясувати, наскільки

Рис. 2. Розподіл відповідей викладачів на питання: «Як часто Ви використовуєте програмне забезпечення для виявлення плагіату у студентських роботах? (ОБЕРІТЬ УСІ ПОТРІБНІ ВАРІАНТИ)», %

Рис. 3. Розподіл відповідей викладачів на питання: «Чи доводилося Вам брати участь у заходах, на яких роз'яснювали викладачам норми законодавства, рекомендації МОН, політики закладу щодо академічної доброчесності в навчальному процесі?», %

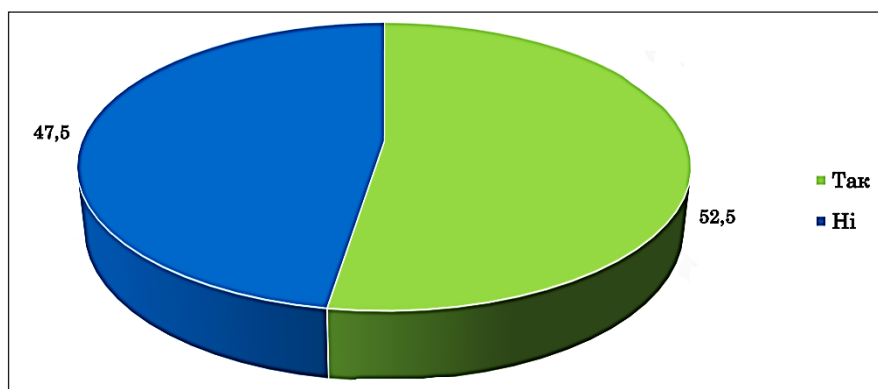
викладачі добре обізнані в культурі академічної доброчесності, а саме темі плагіату, адже попередні результати показали високий відсоток тих, хто брав участь у заходах щодо академічної доброчесності в навчальному процесі. Так, дійсно, 80,4 % опитаних дали правильну відповідь, зазначивши, що плагіатом не вважатимуть, якщо речення іншого джерела взято в лапки та є згадка автора на сторінки праці джерела (рис. 4).

У дослідженні брали участь і студенти. До інструментарію студентського опитувальника було включено запитання: «Чи доводилося Вам слухати курс (окремі теми) з академічного письма/академічної доброчесності?», яке мало на меті з'ясувати, наскільки студенти поінформовані чи інформуються даним ЗВО про культуру академічної доброчесності. Серед опитаних студентів 52,5 % відповіли «так», чим зазначили, що слухали такий курс чи були залучені до таких заходів. Однак високим є відсоток тих (майже половина – 47,5 %), які відзначили, що не брали участь у таких заходах чи не слухали даний курс (рис. 5).

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на все вище сказане, а також зважаючи на події, які сьогодні відбуваються в Україні, а саме воєнні дії, хочеться звернути увагу на те, що впровадження та популяризація академічної культури в освітній простір України надалі залишаються актуальними питаннями. Хоча вже певною мірою сформована в українському законодавстві нормативна база, яка врегулює процес дотримання принципів академічної доброчесності, та, як засвідчують результати емпіричного аналізу ЗВО, повною мірою забезпечує механізми та принципи дотримання академічної доброчесності (з боку викладачів). Утім, як бачимо, рівень залученості студентів не є високим (52,5 %), причиною цього може бути недостатній рівень роботи викладачів щодо популяризації культури та принципів академічної доброчесності. Таким чином, на практиці процес популяризації та дотримання принципів культури академічної доброчесності має бути двостороннім, а отже, повною мірою має охоплювати як викладачів, так і студентів, оскільки від цього залежить якість вищої освіти.

Рис. 4. Розподіл відповідей викладачів на питання: «Якщо студент/ка скопіював/ла одне речення іншого джерела та використав/ла у своїй роботі, за яких умов Ви НЕ вважатимете це плагіатом? (ОБЕРІТЬ УСІ ПОТРІБНІ ВАРІАНТИ)», %

Рис. 5. Розподіл відповідей студентів на питання: «Чи доводилося Вам слухати курс (окремі теми) з академічного письма/академічної доброчесності?», %

Варто відзначити, що питання академічної доброчесності не є таким сучасним, як нам здається, а має досить давнє походження і під впливом постійних змін, трансформацій, особливо пов'язаних із розвитком інформаційно-комунікативних технологій, постійно урізноманітнюється та набуває нових форм. Перспективу подальших наукових розвідок слід пов'язати з дослідженням чинників та засобів популяризації академічної доброчесності та дослідженням, виявленням передумов і чинників створення недоброчесної поведінки, а також механізмів запобігання їм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права». *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3792-12>
2. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Положення «Про Національний репозитарій академічних текстів»: *Постанова Кабінету Міністрів України*. № 541 від 19.07.2017; Лист Міністерства освіти і науки України «Запобігання окремим проблемам і помилкам у практиках забезпечення академічної доброчесності: Аналітична записка» (від 20.05.2020 № 1/9-263). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-п#Text>
5. Проект закону України «Про академічну доброчесність». *Вебпортал Surlі*. URL: <http://surlі.li/qkbbq>
6. Артюхов А., Меньшов О. Академічна чесність у наукових дослідженнях. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 123–131. URL: https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
7. Гвоздецька Б. Г. Чинники недоброчесної поведінки студентів у навчальному процесі. *Вища школа*. 2019. № 10. С. 55–65.
8. Квіт С. Академічне середовище не повинно приймати плагіат. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <http://mon.gov.ua/usinovivni/novini/2015/07/16/akademichne-seredovishhe/>
9. Мельниченко А. Прояви академічної нечесності. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 107–120. URL: https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
10. Мірчук І. Академічна доброчесність у теорії й на практиці з позицій викладача та студента. *Габітус*. 2021. Вип. 26. С. 32–39.
11. Плагіат. Визначення поняття. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Плагіат>
12. Фініков Т. Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 9–36. URL: https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
13. Щудло С., Мірчук І. Академічна доброчесність з погляду викладача. *Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження* : збірник матеріалів IV Міжнародної наукової конференції Української асоціації дослідників освіти, 26 червня 2020 р. / за ред. С. Щудло, О. Заболотної, Л. Загоруйко. Дрогобич : Трек-ЛТД, 2020. С. 53–156.